

ALGIRDO LAIŠKAS

Šis laiškas liudija, kad LDK po Mindaugo ir Gedimino toliau plėtojosi tarptautinės diplomatijos raštija. Su Vakarais buvo bendraujama daugiausia lotynų kalba, o su Rytais – slavų stačiatikių kalba. Bet Algirdo laiškas yra ypatingas – jis parašytas graikų kalba. Tai pirmas išlikęs graikų kalbos panaudojimo Lietuvos raštijoje pavyzdys. Be abejo, su raštininku Algirdas kalbėjo rusėniškai, tik raštininkas tekstą surašė graikiškai.

Lietuvos valdovai jau nuo Gedimino laikų stengėsi rytų slavų stačiatikiškose žemėse, kurias jungė prie savo valstybės, turėti atskirą sau palankų metropolitą, nepriklausomą nuo Maskvos metropolito. Rusiai metropolitus (aukščiausius cerkvės hierarchus, iš pradžių graikus) skirdavo pagal seną Rusios tradiciją Bizantijos (jos sostinės Konstantinopolio) patriarchai. Tokio LDK parankaus metropolito turėjimas reiškė galimybę centralizuoti apie Vilnių rytų slavų žemes, t. y. stiprinti valstybę. Tarp Maskvos ir LDK stačiatikių metropolijų aiškių geografinių ribų nebuvo. Algirdas, tęsdamas savo tėvo Gedimino politiką, veikė toliau.

Atsirado du Visos Rusios metropolitai: Maskvos orientacijos Aleksijus ir Algirdui palankus Romanas Kijeve. Mirus Romanui (1361 ar 1362 m.) tarp LDK stačiatikių įsigalėjo Aleksijus. Algirdas 1371 m. nusiuntė Konstantinopolio patriarchui Filotėjui laišką¹. Prieš tai, 1370 m., Filotėjas kreipėsi į Algirdą, perduodamas rusų kunigaikščių skundus dėl jo kariuomenės įsibrovimų į jų sritis. Kartu Filotėjas ragino ir Aleksijų teikti patarnavimus ne tik Maskvos, bet ir LDK stačiatikiams, nes patriarchui rūpėjo Rytų bažnyčios įtakoje išlaikyti ir LDK dalį. Mat būta katalikybės pavojaus. Laiško, arba kreipimosi, tekstas yra labai dalykiškas, sausas, logiškas ir kietas. Galima manyti, kad tai atspindi valdingą adresanto charakterį. (Atrodo, tokie buvo visi Gediminaičiai, net ir Jogaila.) Laiškas vadinasi „Lietuvos kunigaikščio Algirdo raštas [pitakijus] mūsų švenčiausiajam vyskupui visuotiniam patriarchui“². Pasisveikinimo formulė minimali „Nuo Lietuvos karaliaus Algirdo pasveikinimas Patriarchui“³. Tai šaltas pasisveikinimas, rodąs, kad Algirdas turi pretenzijų. Toliau iš karto einama prie dalyko. Pasakyta, kad patriarchas per Algirdo žmogų Teodorą atsiuntė Lietuvos valdovui laišką, kuriame Maskvos metropolitas Aleksijus kaltina Algirdą žodžiais: „Karalius Algirdas mus užpuolė“ (p. 203). Šį kaltinimą Algirdas atmeta ir aiškina, kad ne jis, o „jie“ (maskvėnai) pirmieji pradėjo puldinėti, ir tai padarė devynis kartus. „Jie“ puolė, nenutraukę sutarties ir sulaužydami priesaiką, kurią davė bučiuodami kryžių. Visos tos skriaudos išskaičiuojamos: sulaužęs priesaiką metropolitas Aleksijus klastingai paėmė į nelaisvę Algirdo svainį Tverės kunigaikštį Michailą. Taip pat paėmė į nelaisvę Algirdo žentą Nižnij Novgorodo kunigaikštį Borisą. Užpuolė Algirdo žentą kunigaikštį Ivaną, paėmė nelaisvėn jo motiną ir Algirdo dukterį. Sulaužydami kryžiaus bučiavimo priesaiką, „jie“ atėmė iš Algirdo keliolika tvirtovių (jos išvardijamos). To negalėdamas pakęsti, Algirdas maskvėnus savo ruožtu užpuolė ir, jeigu nebus atsiteista, daugiau to nepakęs. Algirdas rašo, kad „mūsų tėvų laikais tokių metropolitų nebuvo“ (*ibid.*). „Jie“ tuos, kurie prisiekė Algirdui bučiuodami kryžių, pabėgusius pas maskvėnus nuo tos priesaikos atleidžia ir laimina visus maskvėnus karui prieš Algirdą O pats Maskvos metropolitas Aleksijus neatvyksta nei pas Algirdą, nei į Kijevo. Rašte yra vienas retorinis klausimas, rodantis, kad laiškas rašomas specialisto: „Ar kur nors pasaulyje girdėta, kad būtų panaikinama [kryžiaus bučiavimo] priesaika?“ (p. 204). Tai priekaištas, sustiprintas retorika. Algirdo

¹ Budreckis, A., *Algirdas*, New York, 1981, p. 171–172.

² *Ibid.*, p. 171–172, 175.

³ Lietuviškas vertimas: Ročka, M., „Algirdo laiškas Konstantinopolio patriarchui“, in: *Metraščiai ir kunigaikščių laišakai*, ats. red. M. Vaicekauskas (ser. *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 4), Vilnius, 1996, p. 203–204. Toliau cituojant puslapis nurodomas tekste.

raštininkas žinojo, kaip smogti. Duodami pavyzdžiai, kaip Aleksijus atleidžia nuo priesaikos Algirdui pas maskvėnus perbėgusius kunigaikščius. Galimas dalykas, kad Aleksijus tai darė Stačiatikių Bažnyčios požiūriu teisėtai, nes Algirdas nebuvo krikščionis.

Šiame laiške Konstantinopolio patriarchui yra dar viena labai svarbi Algirdo pastaba, rodanti, kad laiško autorius yra LDK politinis strategas. Jis pareiškia tokį priekaištą Aleksijui: „Metropolitui derėtų laiminti maskvėnus, kad jie mums ateitų į pagalbą, nes mes už juos kovojame su vokiečiais“ (*ibid.*). Sakytume, čia atsispindi Lietuvos valdovų Rytų politikos strategija: Lietuva gina stačiatikius ne tik nuo totorių, bet ir nuo vokiečių – katalikų, leidžia stačiatikiams turėti savo „senovę“.

Laišką Algirdas baigia kategorišku reikalavimu: „duok mums kitą metropolitą [atskirą Lietuvai] Kijevui, Smolenskui, Tverei, Mažajai Rusiai, Novosiliui, Nižnij Novgorodui“ (*ibid.*).

Kultūros istorijos požiūriu šis laiškas daug ką byloja. Visiškai aišku, kad Algirdas nepriklauso Krikščionių Bažnyčiai, nes, išskyrus trafaretinį kreipinį, niekur nemini kokio nors savo ryšio su Konstantinopolio patriarchu ir nė karto nesako pats prisiekęs kryžiaus bučiavimu. Konstantinopolio patriarcho raštuose Algirdas ne sykį vadinamas „ugnies garbintoju“. Taigi stačiatikiai, Bizantijos ideologai, Algirdą ir lietuvius laikė ugnies garbintojais. Tokie jie ir buvo, nors Algirdas politiniais sumetimais daug savo sūnų (ne visus) ir dukterų krikštijo Rytų apeigomis. (Apie Algirdą, kaip ugnies ir saulės garbintoją, rašo ir Bizantijos istorikas Nikeforas Gregoras, Algirdo amžininkas, miręs 1360 m.⁴) Adresanto mentalitetas, jaučiamas šiame laiške, sutampa su jo charakteristika, duota rytų slavų metraščiuose po mirties. Naugardo IV metraštyje yra toks 1377 m. įrašas: „Lietuvoje mirė kunigaikštis Algirdas Gediminaitis, piktatikis (zlovernyj), bedievis, klastingas [...]. Tas Algirdas buvo ne vienintelis tėvo sūnus, bet buvo daug kitų Gedimino sūnų: Narimantas, Algirdas, Jaunutis, Kęstutis, Karijotas, Liubartas, Mantvydas. Visus brolius Algirdas viršijo valdžia ir padėtimi. Alaus ir midaus, nei vyno, nei giros negėrė, buvo didžiai išmintingas ir santūrus, tvirtos valios. Visokiausiu įžvalgumu ir tokia pat klasta daug šalių ir žemių nukariavo, daug miestų ir kunigaikštysčių užvaldė ir įgijo didžiulę galią, kokios neturėjo ne tik nė vienas jo brolių, bet ir nei jo tėvas, nei jo senelis [...]“⁵. Nikono metraštyje (XVI a. rytų slavų metraščių sąvade, kurio vienas nuorašas priklausė Rusios patriarchui Nikonui) dar pasakyta, kad Algirdas „daugeliu kalbų kalbėjo“⁶, vadinasi, be lietuvių ir rusėnų, mokėjo ir kitų kalbų.

Šis Algirdo laiškas – savitas negausios XIV a. Lietuvos epistolografijos paminklas. Matyti Algirdo jausmai, principingas savo valstybės politikos gynimas. Rašė greičiausiai Rytų apeigų krikščionis vienuolis, buvęs Algirdo tarnyboje. Raštininkas turėjo griežtai vykdyti valdovo valią. Laiško stilius labai paprastas, beveik nėra retorinių priemonių. Tai liudytų, kad Algirdo dvaras menkai tepalistas krikščioniškosios Europos literatūrinių manierų, tradicijų. Išskyrus kryžiaus bučiavimą, nes taip prisiekdavo savo ištikimybę Algirdui stačiatikiai kunigaikščiai, nėra kitos krikščioniškos argumentacijos, citatų iš Biblijos. Nesiremiama ir kokiais nors lietuvių senameldiškais kriterijais. Lietuva graikiškai vadinama *Litvá*, lietuviai – *Litvoí*. Graikų kalba ne klasikinė, o bizantinė, kai kurie terminai paimti iš lotynų kalbos: *tō rhēgí* – karaliui, *kástra* – tvirtovė⁷

Eugenija Ulčinaitė, Albinas Norvaišas, *Lietuvių literatūros istorija, XIII–XVIII amžiai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 47–48.

⁴ Budreckis, A., *Algirdas*, p. 316–319.

⁵ *Полное собрание русских летописей*, т. 4, Санкт-Петербург, 1848, p. 72.

⁶ *Полное собрание русских летописей*. т. 10, Москва: Наука, 1965, p. 213.

⁷ Ročka, M., „Algirdo laiškas Konstantinopolio patriarchui“, p. 202.